

GRØNLANDSKE PROBLEMER

Af civilingeniør *Paul Marschall*

Rejse 1964.

Ved en anmodning fra „Uddannelsesrådet for Grønland“ i 1964 om at foretage en rejse til Grønland blev et gammelt ønske opfyldt.

Opgaven gik ud på at undersøge mulighederne for erhvervsuddannelse til håndværk og industri, de private håndværksmestres forhold, mulighederne for grønlandsk hjemmeindustri og husflid samt trivselsmuligheder for mindre erhvervsvirksomheder. Rejsen omfattede vestkysten fra Julianehåb til Kutdligssat.

Forberedelserne til rejsen bestod i gennemgang af foreliggende litteratur m. m. og heraf må fremhæves artikler i tidsskriftet „Grønland“, „Økonomisk Politik i Grønland“ af Mogens Boserup samt beskrivelser af de 2 store udviklingsorganisationer KGH og GTO.

Heraf må for det første nævnes en artikel af direktør Hans C. Christiansen, KGH, „Grønland“ 1959 side 327 om erhvervsudvikling i Grønland, hvori udtales: „Derfor tror jeg, at man på adskillige områder dristigt skal springe det fagligt og mentalt vanskelige håndværksstadium over. Vi skal lige lukt springe ud i industri.“ For det andet en bemærkning i „Økonomisk Politik i Grønland“, s. 15: „Denne investeringsrate på næsten 100 % må ved enhver international sammenligning forekomme ligefrem fantastisk høj, og det ville på baggrund af dette tal være urimeligt at hævde, at Grønlands økonomiske problem består i mangel på kapital.“ For det tredje den militante opbygning af GTO og dennes værkstedsfaciliteter.

Det er forståeligt, at sådanne oplysninger måtte føre til nærmere eftertanke.

Erfaringerne fra udviklingshjælp har vist, at et spring ud i industri måtte kræve en meget detaljeret planlægning, idet uforberedt invasion af industri i et primitivt samfund indebærer risiko for samfundsmæssige vanskeligheder. Mogens Boserups påpegning af verdensrekord i investeringsrate er bemærkelsesværdig, selv om den er beregnet på grundlag af grønlandsk og udsendt arbejdskraft. Beregnet alene på lokal grønlandsk arbejdskraft bliver investeringsraten ca. 200 %. Hvis realkapitalen udgør 4 gange befolkningens årlige indkomst, og befolkningstilvæksten er 4 %, skal

der anvendes 16 % for at bevare levefoden. Skal indkomsten hæves f. eks. 5 % pr. år, kræves en yderligere investering på 20 %, ialt 36 % af nationalproduktet. I de rige lande har indtægtsstigningen været omtrent 3 %, hvad svarer til en fordobling af levefoden på ca. 20 år.

Inden min rejse i 1964 så det således for mig ud til, at indtægterne i Grønland skulle hæves med 25–50 % pr. år. Hvis ikke særlige metoder blev taget i anvendelse, måtte dette forventes at skulle give alvorlige sociale problemer.

Iagttagelserne under min rejse gav mulighed for et indtryk af tilrettelæggelsen af projektet. Det viste sig hurtigt, at fremgangsmåden afveg betydeligt fra de metoder og teorier, jeg tidligere havde haft lejlighed til at stifte bekendtskab med. Det gjorde indtryk at se, hvor lidt den stedlige arbejdskraft blev anvendt, og at der praktisk talt intet var gjort for erhvervsuddannelse. Det forekom også bemærkelsesværdigt at hvad man i u-lande betegner som „det lille eller begyndende initiativ“ ikke syntes at forekomme, bortset fra nogle drenge, der solgte husflidsarbejder. Denne mangel på initiativ kunne skyldes, at KGH og GTO har søgt at dække alle behov, således at der ikke forekommer lyst eller plads for det lille initiativ. Ved undersøgelser af nogle mindre virksomheders forhold samlede opmærksomheden sig om mangeler i infrastrukturen. Denne omfatter de skjulte funktioner, der danner grundlaget for samfundets virke og de nødvendige støtter for et erhvervsliv. De store institutioner havde skabt deres egen infrastruktur og virkede derved hindrende for udviklingen af mindre foretagender. Håndværksmestrene var således bekymrede over, at byggeriet skulle skifte karakter til boligblokke, der kun kunne opføres af stor-entreprenører fra Danmark. Dette skifte måtte anses for et alvorligt tilbageslag i udviklingen af et mindre grønlandsk erhvervsliv.

Ved besøg på den midlertidige fagskole i Godthåb viste det sig, at denne var diminutiv og havde store praktiske vanskeligheder, der ikke burde forekomme i et så fundamentalt led i Grønlands udvikling. Det var derefter vanskeligt at se, hvorledes det kunne blive muligt at udvikle en stand af grønlandske håndværksmestre og en stab af faglærte. Der var ganske vist muligheder for uddannelse i Danmark, men det erfarede, at de tilbagevendte tydeligvis havde vanskeligheder.

Der syntes at være behov for en mere samlet planlægning, og der ventedes med spænding på resultaterne af Grønlands-udvalget af 1960.

G.60-betænkningen.

Efter rejsen blev der først lejlighed til at stifte bekendtskab med G.60-betænkningen, og det blev mit umiddelbare indtryk, at denne betænkning ikke ville afklare de presserende spørgsmål. G.60 kunne heller ikke opfattes som en udviklingsplan, men

Napassok, Grønlands fiskeindustri.

snarere som en ønskeseddel og gaveliste med tilhørende priser. Der forekom ikke tilstrækkelige overvejelser om, hvorledes et lokalt grønlandsk samfund beskæftigelsesmæssigt og økonomisk skulle fungere.

Efter et nærmere studium af betænkningen på baggrund af rejseiagttagelser fik jeg det indtryk, at de nye retningslinier tilsyneladende ville komme til at virke som en finans- og beskæftigelespolitik for den sydlige del af riget. Der syntes at være lagt op til en meget bekostelig og spændende proces, der allerede ved sin start syntes at indeholde mange omstændigheder og mangeler, der kunne føre til sociale problemer. Det ville blive interessant at følge udviklingen, særlig hvad angår den grønlandske befolknings vilkår, muligheder og reaktioner under processen.

De følgende års grønlandspolitik, planernes gennemførelse og styring har været fængslende at følge ikke mindst på baggrund af lovgivningen i 1950 og bemærkninger til disse love samt G.60-betænkningen.

Styringen forekommer ret kompliceret med folketing, minister, ministerium, grønlandsråd, landsråd, styrelsesråd (KGH) og tilsynsråd (GTO). En interessant sam-

mensætning af danske og grønlandske politikere, embedsmænd, erhvervsfolk og teknikere.

Under forsøg på samling af oplysninger for analyse og vurdering træder betydningen af de store udviklingsorganisationer hurtigt i forgrunden og i særlig grad styrelsesrådet og tilsynsrådet og disses opgaver. Disse råds sammensætning er interessant ved deres ekstrakt af erhvervsfolk, embedsmænd og politikere.

Det forekommer som om KGH ikke i rimelig grad har fulgt bemærkningerne til loven af 1950 og taget tilstrækkeligt hensyn til at skabe vilkår for privat initiativ ved i tilstrækkelig grad at udbygge samfundets infrastruktur m. m., men kun har udviklet egen infrastruktur og derved rent faktisk hindret en naturlig udvikling af et lokalt økonomisk samfundsliv. Det forekommer således bemærkelsesværdigt, at offentlige trafik- og kommunikationssystemer som postvæsen, bankekspedition m. m. henhører under styrelsesrådets kompetenceområde. Dette må indebære svagheder.

Tilsynsrådets sammensætning medfører en meget speciel indflydelse, idet rådet i særlig grad dækker erfaringer fra storbyggeri og derfor ikke kan forventes at have særlige interesser i udvikling af almindelige mindre byer. Byernes opbygning og udformning er således tilpasset tilsynsrådets smag og derfor blevet forsynet med boligblokke m. m.

Før disse nævnte spørgsmål har fundet en tilfredsstillende løsning, er det vanskeligt at se, hvorledes et lokalt samfund med erhvervsliv kan blive etableret.

Rejsen 1971.

Et stadigt voksende ønske om ved selvsyn at opleve udviklingsprocessen i Grønland blev omsat til handling, da perspektivplanen for 1971–85 forelå. Interessen omfattede denne gang særlig besøg på de steder, der i mindre grad var berørt af den tekniske indsats, men grundet den nære beliggenhed ved skuepladserne i nogen grad var berørt økonomisk m. v. Med andre ord udsteder på vestkysten og fåreholderne.

Først besøgte 12 fåreholdere og fjordsystemerne, hvor der i øjeblikket findes ca. 40.000 får og 70–80 fåreholdere med opdræt som erhverv. Der blev lejlighed til nogle dages ophold på landbrugsstationen i Uperniviarssuk. Der forekommer endnu fåreholdere af 1. og 2. generation, og det er ret tydeligt, at fåreholderne er blevet en særpræget befolkningsgruppe. Ved omstilling fra fanger til farmer er livsformen helt forandret, og det har tydeligt præget hele familielivet. Fåreholderne er blevet bønder. Under opholdet på Uperniviarssuk var der lejlighed til at se uddannelsen af unge fåreholderlærlinge samt gennemførelsen af det første kursus for fåreholderkoner. Det var tankevækkende at se forsamlingen af 20 grønlandske landhusmødre, velklædte, interesserede og spørgende.

Centralfagskolen i Godthåb. Kollegium. T. v. værkstedsbygninger.

Besøget i Sydgrønland omfattede Kagssimiut, Sardlok og Ekalugarsuit. Livet her var primitivt, men i almindelighed bedre end jeg havde forestillet mig, og befolkningen ønskede at forblive og opnå bedre forhold.

Omkring Sukkertoppen besøgte jeg Kangamiut, Napassok og Atangmik. Her må særlig fremhæves Napassok, hvor Claus og sønnen Frede Sørensen fra Esbjerg har etableret Grønlands Fiskeri- og Fryseindustri A/S i 1965. Befolkningen her forekom bedre klædt og havde i almindelighed bedre hjem end på andre udsteder. Enkelte havde endog egne el-værker. På grundlag af de oplysninger, det var muligt at samle om lønudbetaling, indhandling og investeringer, måtte investeringsraten for hele Napassok indbefattet byggeri anslås til 30–35 % over årene 1965–71, altså mulighed for en jævn rolig indtægtsstigning svarende til produktionsudviklingen. Noget af et forbillede for nærmere studium

Under opholdet i Godthåb boede jeg på Centralfagskolens kollegium. Fagskolen kunne dårligt være indrettet bedre for en god start, men syntes at have visse begyn-

dervanskeligheder. Det må anses for betydningsfuldt at skaffe fagskolen den rigtige placering i det grønlandske samfund.

For at støtte erhvervsuddannelsen var der fornylig efter en ny lov nedsat et erhvervsuddannelsesråd, hvis kommende virke må tillægges meget stor betydning. Der bør dog også nedsættes et erhvervsudviklingsråd, idet man ikke kan uddanne til et erhvervsliv, der end ikke er skitse-mæssigt udformet. Som forholdene er, bør antallet af lokale fagskoler underlagt Centralfagskolen være ca. 10 for at kunne have de fornødne faglige uddannelsessteder. Det bør og kan gøres hurtigt, idet GTO-værkstederne står for afvikling og kan overtages til lokale uddannelses- og læreværksteder. En sådan løsning forekommer naturlig, og ved moderne uddannelsesmetoder i forbindelse med værkstedsskoler kan meget nås.

Under rejsen blev problemet godstransport ofte berørt, da denne er livsvigtig, og en kysttrafik for last og fordeling fra centralhavne diskuteret. I et enkelt tilfælde blev erfaringer fra krigstiden, hvor der havde været centralhavne, fremhævet som forbilledligt.

Rejsen sluttede med 8 dages ophold hos en fåreholder med 600 får, og i Igaliko overværede jeg den ekstraordinære generalforsamling i fåreholderforeningen, hvor det vedtoges at overtage landbrugsstationen Uperniviarssuk.

Efter besøgene på udsteder og hos fåreholderne blev det mig klart, at man der kunne iagttage ting, som var meget væsentlige. Når det for fåreholderne med en ret beskeden økonomisk støtte, men med fornøden uddannelse har været muligt at foretage en så gennemgribende omlægning af tilværelsen som fra fanger-fisker til kvæg-avler under et relativt kort spand af år, så må forandringer også være mulige inden for andre områder, når vilkårene er rimelige.

Efter 2 rejser til Grønland i 1964 og 1971 og løbende studier af grønlandsproblemerne er det blevet min opfattelse, at der ikke efter dansk human og social indstilling kan fortsættes efter de linier, der til dato er blevet fulgt. For det første af hensyn til den grønlandske befolkning og for det andet af hensyn til Danmarks almindelige økonomiske situation. Under min sidste rejse udtaltes både fra dansk og grønlandsk side næsten enslydende bekymringer om, hvorledes det for grønlandske og danske politikere vil være muligt at bringe Grønland ud af den situation, man har tilladt denne landsdel at komme i. I denne forbindelse vil det være rimeligt forventningsfuldt at rette blikket mod de to store udviklingsorganisationer. Det må være rimeligt at overveje en helheds- og funktionsanalyse for at kunne vurdere og muliggøre sammenligninger. Dette bør gøres, inden det er for sent.

En totalanalyse af de dansk-grønlandske økonomiske relationer vil være af interesse, idet Grønlands-budgettet naturligvis skaffer beskæftigelse, men det udløser samtidig en efterspørgsel, der er betydelig større end budgettets beløb i kraft af

visse multiplikatorers virkninger. Samtidig bør det erindres, at ved et projekt som det grønlandske er vel ca. 40 % fremmed valuta. Det kunne derfor være af interesse at overveje, om et mindre budget kunne gøre forholdene bedre for den grønlandske befolkning og samtidig virke gunstigt på vor betalingsbalance.

(Artiklen er udarbejdet i december 1971).

Efterskrift.

Den 6. januar 1972 forelå en betænkning om KGH's fremtid. Et solidt og sagligt arbejde, der udfylder et vakuum og vil blive et godt stykke værktøj for fremtidens arbejde, men synes at indebære muligheder for en 30–40 års forsinkelse af udviklingsopgaven. Betænkningens forslag dækker 1) dannelsen af et trafik- og handels-selskab omfattende al sejlads, en gros handel og postvæsenet, 2) overdragelse af KGH's butikker til den grønlandske befolkning, 3) erhvervsdirektorat for produktion og afsætning.

Det må være rimeligt ganske kort at kommentere forslagene, men i omvendt rækkefølge, da produktionslivet må være det væsentlige og det man skal leve af.

ad 3) Det må være en statslig udviklingsopgave at sætte et erhvervsliv igang under hensyntagen til de givne forudsætninger, men det må også omfatte udbygning af den fornødne infrastruktur.

ad 2) Betænkningen anbefaler overgang til et normalt liberalt erhvervsliv med den grønlandske befolkning som ejere af butikker eller andelsforetagender, men et mindretal har i betænkningen stillet nogle almindelige betingelser for overdragelse af KGH's butikker til befolkningen uden dog at anføre veje til, hvorledes disse økonomiske og uddannelsesmæssige betingelser kan opfyldes.

ad 1) De stillede forslag bør nøje gennemtænkes, da de kan medføre betydelige forsinkelser i udviklingsprocessen. a) Det synes ønskeligt, om der kunne etableres et rent offentligt trafik- og kommunikationssystem for transport, postvæsen og telegraf. b) Nogle uafhængige banksystemer, der skaber mulighed for etablering og udvikling af selvgroede erhvervsforetagender. c) Et handels- og forsyningsselskab. d) Et toldvæsen – idet skat forudsættes.

Det her anførte synes dog kun at dække over nogle af vanskelighederne for det grønlandske samfund.